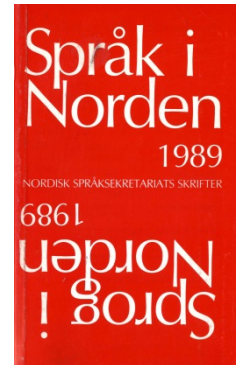

Sprog i Norden

Titel: Nordisk språk – nordisk identitet
Forfatter: Einar Lundeby
Kilde: Sprog i Norden, 1989, s. 102-106
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive>

© Nordisk språksekretariat

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Nordisk språk – nordisk identitet

Av Einar Lundeby

(Foredrag på UNESCOs seminar om «Nordisk kulturell identitet»
20.10.1988)

Når jeg her skal snakke om nordisk identitet, er det kanskje best å begynne med å klargjøre hva jeg legger i begrepet. Ordet 'identitet', har nemlig flere betydningsnyanser; en av ordboksforklaringene er 'jeg-følelse'. Jeg tror det er riktig å si at for oss som bor her i Norden, inngår det i vår 'jeg-følelse' at vi hører hjemme i et område som utgjør en enhet, Norden, og at vi har en særlig samhörighet med alle folkene i dette området. Dette er det jeg vil kalle en nordisk identitet. Den er en *følelse*.

Identitet kan bare defineres og oppleves i forhold til andre, altså i forhold til folk som har en annen identitet. Vi nordboer opplever derfor den nordiske identiteten først og fremst når vi ferdes utafør Norden, blant fjernere nasjoner. Alle nordboer som har oppholdt seg i internasjonale miljøer, har vel erfart at i fremmede omgivelser blir de nasjonale skillelinjene som vi har her i Norden, borte. Nordmenn, dansker, svensker, finner osv. slutter seg gjerne sammen, og føler seg som en enhet overfor andre folkeslag. De blir gjerne også behandlet som en enhet av utenverdenen, men det er ikke det vesentlige her. Hovedsaken er at de *føler* seg som en enhet.

Det er naturlig at en har flere identiteter, dvs. identifiserer seg med flere grupperinger. Geografisk sett kan en snakke om et hierarki, fra et lite område til et stadig større. Personlig kan jeg f.eks. si at jeg identifiserer meg med hjembygda mi, Hobøl i Norge – jeg er 'høbøling'! Men sjølsagt også med landet Norge – jeg er nordmann. Så langt er båndene som knytter gruppa sammen, sterke; nasjonen er nok for de fleste den grupperingen som holdes sammen av de sterkeste følelses-

messige bånd. Går vi videre til større grupperinger, blir følelsen av tilhørighet i regelen svakere – iallfall mer skiftende hos de enkelte individer. Nest etter fedrelandet, kommer jo Norden, men det er – dessverre – ikke alle som har like sterk følelse av nordisk identitet. Og kommer vi til Europa, blir denne følelsen enda svakere. Vi vet godt at vi er europeere, men denne klassifiseringen ligger ikke framme i vår bevissthet slik at vi *føler* oss som det. Hvor vanskelig det er å vekke den europeiske identiteten, har vi til fulle fått demonstrert i Norge i striden om det europeiske fellesmarkedet.

Vår nordiske identitet er altså inneklemt mellom vår nasjonale gruppefølelse og vår europeisme. Det er et nokså sjeldent fenomen blant nasjonene at det fins et slikt mellomsteg. Det er visst f.eks. lite av «balkan-identitet» blant folkene på Balkan. Den nordiske identiteten er heller ikke så utmeislet at vi har fått noe eget felles navn for alle nordiske mennesker. Ordet *skandinav* får jo bare med seg dansker, svensker og nordmenn. Vi har vel også et inntrykk av at den nordiske identiteten er blitt svekket siden den siste verdenskrigen. Dels har det vært så gode tider at hvert folk har kunnet klare seg sjøl, dels har vi hatt en vidtgående internasjonalisering med sterke impulser utenfra, som har trukket interessen bort fra nabolandene. Men i trengselstider har det vist seg at den nordiske identiteten vekkes sterkt til live – noe vi fikk oppleve intenst, vi som levde under krigsårene 1940–45.

Vi glemmer aldri den bølge av samkjensle og solidaritet som gikk over Norden i 1939–40, da Finland måtte utkjempe sin vinterkrig. Og finnene kjempet jo nettopp for å bevare sin identitet, og slippe å gå opp i en fremmed østlig 'identitet'.

Personlig opplevde jeg mitt sterkeste inntrykk av nordisk identitet den 12. april 1940 – tre dager etter tyskernes overfall på Norge. Jeg hadde studert i Uppsala den vinteren, og bestemte meg for å reise hjem til mobiliseringen. På gjennomreisen gjennom Stockholm ville jeg oppsøke den norske ambassaden for å få råd om hvor det var mulig å komme inn i Norge osv. Men jeg måtte oppgi den tanken. På gata der den norske ambassaden lå, stod det en lang, lang kø av alvorlige unge menn. Jeg anslo dem til kanskje en 300 stykker. Det var

unge svenske menn som ville melde seg frivillig til krigen som da pågikk i Norge. De var villige til å ofre livet for å være med på å berge friheten til et annet nordisk folk. Den nordiske identiteten var altså sterkere hos dem enn til og med selvbevaringsdriften! – Det var også mange både i Sverige og Norge som hadde meldt seg som frivillige til krigen i Finland. Jeg tviler heller ikke på at vi ville få de samme reaksjoner hvis situasjonen igjen skulle bli noe lignende.

Hva grunner så denne følelsen av nordisk identitet seg på? På flere forhold, sjølsagt, men jeg tviler ikke på at det egentlige fundamentet for den er *språket*, språkfelleskapet. Vi har jo faktorer som felles historie – de nordiske folkene har som granner alltid hatt med hverandre å gjøre; vi har felles idealer f.eks. på det politiske området; vi har sterk likhet i kulturutviklingen. Men forutsetningen for at fellesskapet har kunnet utvikle seg på disse og andre områder av folkenes liv, er at vi har et brukbart kommunikasjonsmiddel: nordisk språk. At vi i de sentralnordiske landene kan snakke sammen på hvert vårt morsmål, *det* skaper hovedgrunnlaget for at vi føler vi hører sammen på en annen måte enn hver av oss gjør med land utenom Norden, eksempelvis Tyskland eller England.

I virkeligheten er det jo det samme språket vi har i de tre land i det sentrale Norden. Det har vært gjentatt inntil kjedsommelighet, men det er verdt å minne om det her, at ulikhetene mellom dansk, norsk og svensk skriftspråk er mindre enn forskjellene mellom de mest ulike dialektene innafør hvert land. Det er bare tilfeldigheter i det historiske forløpet som er årsaken til at vi har fått fire skriftspråk. Politisk splittelse og fiendskap rådde i hundrevis av år mellom øst og vest i Norden, hovedsakelig på grunn av dynastiernes maktlyst. Samkvemmet mellom landene ble dermed hindret, og språket utviklet seg på mange felter ulikt. Egentlig er det merkelig at språkene i Danmark, Norge og Sverige ikke gled lenger bort fra hverandre enn det som ble tilfellet: Folkene i disse landene kan ennå snakke sammen på sitt eget mål, og lese hverandres litteratur uten altfor stort besvær.

Denne situasjonen er virkelig påfallende når vi tenker på hvor dyptgripende forandringer nordisk språk har gjennom-

gått fra middelalderen til i dag. De viktigste forandringene har skjedd parallelt, selv om de har funnet sted i hvert land for seg. Mon dette ikke kan sees som et utslag av en grunnleggende nordisk identitet på språkets område? At det eldgamle felles grunnlaget hadde i seg tendenser som har sikret en tilnærmet lik utvikling trass i isolasjon og fiendskap?

En strofe av Verner von Heidenstam synes meg å uttrykke dette på en slik komprimert måte som bare poesien kan gjøre det:

Det var brödraland. Det blev främlingsland.
Det var hand i hand. Det blev slitna band.
Men djupt i folkens själ, i det förteguna,
där brusar ändå evigt brödrasången.

Hvordan tar vi så i våre dager vare på den kostelige arv som vi har i den nordiske språkenheten? Gjør vi hva vi kan for å utnytte den og styrke den? Svaret må dessverre – som alle vet – bli et avgjort nei. Følelsen av vår nordiske identitet er, som sagt, blitt svekket gjennom de seneste tiår, og tiltak for å styrke det nordiske samholdet har løpt ut i sanden. Også når det gjelder språkfellesskapet er det de forsømte muligheter som preger bildet.

Vi *kunne hatt* en felles televisjonskanal – og ingenting ville betydd mer for å styrke den gjensidige språkforståelsen. Vi *kunne hatt* en nordisk dagsavis som kunne ha vennet folk til å lese nabospråkene. Vi *kunne hatt* et felles nordisk litteraturmarked – det som var en tilnærmet realitet i slutten av 1800-tallet. Alt dette hadde vært å *utnytte* fellesskapet i språk til berikelse for alle parter. Og for å *styrke* det kunne vi hatt såpass opplæring i grannespråkene i skolen at alle våre unge kunne forstå og kunne lese dem uten store problemer når de går ut av skolen. Det er vel kjent hvor ille vi har forsømt oss her.

Så noen ord om de nordiske folkene utenom Sentral-Norden, de som ikke uten videre hører til språkfellesskapet. Jeg er overbevist om at den nordiske identitetsfølelsen er minst like sterk der som i de sentrale landene. Jeg har alt

nevnt Finlands kamp for å bli værende i Norden; det synes som om til og med Estland har en viss følelse av å høre til Norden. Og i vest har Island vist at folket legger stor vekt på å hevde sin nordiske egenart overfor den amerikanske kulturen som presser på.

Jeg må hevde at også i disse Nordens ytterkanter bygger den nordiske identiteten på språket. Finner og samer, islendinger, færinger og grønlandere har hittil lært seg så mye av et av de sentralnordiske språkene at samkvemmet har kunnet skje på nordisk språk. Hvis den dagen skulle komme da nordmenn, dansker og svensker måtte snakke med finner og islendinger på engelsk, da ville samhörigheten snart svinne inn til det vi nå føler overfor tyskere eller nederlendere. Hvis vårt nordiske samliv skal beholde sin spesielle karakter, er det uomgjengelig nødvendig at kunnskapene i et av de sentrale språkene holdes oppe i Nordens ytterområder. Hvilket av disse språkene, er likegyldig.

Det er naturligvis et urettferdig krav som her stilles på vegne av oss som har fått et av de nevnte språkene i vuggegravene. Vi kan nemlig ikke by noe til gjengjeld – det kan aldri bli mer enn noen få filologer i Danmark, Sverige og Norge som lærer seg minoritetsspråkene. Men slik forholdene er, kan denne urettferdigheten neppe unngås.

Hva så med framtida – vil den nordiske identiteten være sterk nok til å overleve den stadig mer vidtgående internasjonaliseringen? Nordisk politikk i etterkrigstida frambyr et dystert bilde, preget av en serie fiaskoer. Likevel – vi som føler oss identiske med Norden, får fortsette å framholde verdien av det nordiske fellesskapet, og håpe at våre politikere våkner til sterkere bevissthet om det ansvar de har for å holde den nordiske kulturelle identiteten levende – og det forutsetter større innsats for språkfellesskapet.